

IJTIMOIIY TARMOQLARDA TURDOSH HUQUQLAR OBYEKTLARINING HUQUQIY TABIATI VA ULARNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI

Bahromov Lazizjon Azizjon o'g'li

**Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini
oshirish instituti mustaqil izlanuvchisi**

ORCID: 0009-0002-9061-6572

E-mail: laziz.bakhromov@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18831167>

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda ijtimoiy tarmoqlar sharoitida turdosh huquqlar obyektlarining huquqiy tabiati, ularning raqamli transformatsiyasi hamda fuqaroviy-huquqiy tartibga solish mexanizmlarining o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Raqamli muhitda turdosh huquqlar obyektlarining iqtisodiy mazmuni, ularning muomalaga kiritilishi, shartnomaviy tartibga solish xususiyatlari va platformalar bilan bog'liq huquqiy munosabatlar yoritiladi.

Kirish

Raqamli texnologiyalar taraqqiyoti natijasida ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy axborot almashinuvi va kontent tarqatishning asosiy vositasiga aylandi. Bu jarayon intellektual mulk obyektlari, xususan, turdosh huquqlar obyektlarining huquqiy va iqtisodiy tabiatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Turdosh huquqlar ijrochilar, fonogramma ishlab chiqaruvchilar hamda efir va kabel eshittirish tashkilotlarining faoliyati natijalarini huquqiy muhofaza qilishga qaratilgan mutlaq huquqlar tizimidir. An'anaviy sharoitda ushbu obyektlar moddiy tashuvchiga bog'liq holda muomalaga kiritilgan bo'lsa, bugungi kunda ular raqamli shaklda, global va cheksiz auditoriyaga yetib bormoqda.

Turdosh huquqlar obyektlarining huquqiy tabiati

Turdosh huquqlar obyektlari nomoddiy ne'mat sifatida fuqarolik-huquqiy muomalada mustaqil oborot obyektni tashkil etadi. Ular mutlaq huquq xususiyatiga ega bo'lib, huquq egasiga foydalanish, ruxsat berish va taqiqlash vakolatlarini beradi.

Ushbu huquqlar iqtisodiy mazmunga ega bo'lib, ularni realizatsiya qilish asosan shartnomaviy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Raqamli muhitda esa shartnomaviy munosabatlar yanada murakkablashadi, chunki kontentni joylashtirish va undan foydalanish ko'pincha platforma qoidalari (ommaviy oferta) asosida amalga oshiriladi.

Turdosh huquqlar obyektlarining o'ziga xos jihati shundaki, ular ko'pincha ijodiy natija bilan bir qatorda tashkiliy va investitsion faoliyat mahsuli hamdir. Shu bois, ularning huquqiy rejimi mualliflik huquqidan farqli ravishda kengroq iqtisodiy manfaatlarni himoya qilishga qaratilgan.

Raqamli transformatsiya jarayoni

Ijtimoiy tarmoqlarda turdosh huquqlar obyektlarining transformatsiyasi bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi:

1. **Moddiylashtirishdan dematerializatsiyaga o'tish** – fonogramma yoki ijro natijasi endilikda jismoniy tashuvchiga bog'liq emas, balki raqamli fayl shaklida mavjud.

2. **Hududiylik tamoyilining nisbiylashuvi** – internet muhitida kontent global miqyosda tarqaladi, bu esa milliy yurisdiksiya doirasida himoya qilish mexanizmlarini murakkablashtiradi.
3. **Foydalanish shakllarining kengayishi** – streaming, repost, remiks, user-generated content shakllari turdosh huquqlarni amalga oshirish chegaralarini qayta ko‘rib chiqishni talab etadi.
4. **Monetizatsiya mexanizmlarining o‘zgarishi** – reklama daromadi, obuna tizimi, platforma orqali daromad taqsimoti kabi yangi iqtisodiy modellarning shakllanishi.

Raqamli transformatsiya sharoitida huquq egasi, foydalanuvchi va platforma o‘rtasidagi huquqiy nisbat qayta shakllanadi. Bu esa fuqaroviy-huquqiy himoya vositalarini takomillashtirishni, xususan, zarar undirish, kompensatsiya, huquqbuzarlikni to‘xtatish va kontentni olib tashlash mexanizmlarini aniq belgilashni talab etadi.

Fuqaroviy-huquqiy tartibga solishning dolzarb masalalari

Ijtimoiy tarmoqlarda turdosh huquqlar obyektlarining huquqiy tabiati saqlanib qolgan bo‘lsa-da, ularning amalga oshirilish shakli sezilarli darajada o‘zgargan.

Birinchidan, shartnomaviy konstruksiyalar moslashuvchan bo‘lishi zarur. Platformalar bilan tuziladigan kelishuvlarda huquqlar hajmi, muddati va hududi aniq belgilanishi lozim.

Ikkinchidan, platforma javobgarligi institutini aniqlashtirish zarurati mavjud. Chunki ko‘plab huquqbuzarliklar foydalanuvchilar tomonidan sodir etilsa-da, ularni tarqatish infratuzilmasi platforma orqali amalga oshiriladi.

Uchinchidan, elektron dalillarni to‘plash va mustahkamlash mexanizmlarini rivojlantirish talab etiladi. Raqamli muhitda huquqbuzarlik tezkor sodir bo‘ladi va tez yo‘qolishi mumkin, bu esa protsessual jihatdan murakkablik tug‘diradi.

Xulosa

Ijtimoiy tarmoqlarda turdosh huquqlar obyektlarining huquqiy tabiati o‘zining mutlaq va nomoddiy xususiyatini saqlab qolmoqda. Biroq raqamli transformatsiya ularning iqtisodiy funksiyasi, foydalanish shakllari va himoya mexanizmlarini yangicha talqin qilishni talab etadi.

Raqamli muhit sharoitida turdosh huquqlarni samarali himoya qilish uchun fuqaroviy-huquqiy vositalarni takomillashtirish, shartnomaviy tartibga solishni aniqlashtirish va platformalar bilan bog‘liq javobgarlik modelini rivojlantirish ilmiy-amaliy zaruratdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Yakubova I.B. Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarda shartnomaviy munosabatlar masalalari bo‘yicha ilmiy maqolalar va o‘quv qo‘llanmalar. – Toshkent davlat yuridik universiteti nashrlari.
2. Oqyulov O. Fuqarolik huquqi va intellektual mulk huquqiga oid ilmiy tadqiqotlar, darslik va monografiyalar. – Toshkent: TDYU nashriyoti.
3. Yuldashov A.A. Intellektual mulk huquqi, xususan turdosh huquqlar obyektlari va subyektlariga oid ilmiy ishlanmalar. – Toshkent davlat yuridik universiteti nashrlari.